

СЕКЦІЯ 1. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Бурляй А. П.

*доктор економічних наук, професор,
Центр міграційних досліджень
Варшавського університету
м. Варшава, Польща*

Дем'янчук М. А.

*доктор економічних наук, доцент,
Центр міграційних досліджень
Варшавського університету
м. Варшава, Польща;
Економіко-правовий факультет
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-290-9-1>

ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТЬ «БІЖЕНЕЦЬ» ТА «ОСОБА З ТИМЧАСОВИМ ЗАХИСТОМ» В КРАЇНАХ ЄС В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Міграційний вибух внаслідок російської війни проти України призвів до масового переміщення населення не лише всередині країни, а й поза її межами. Вимушеними зовнішніми воєнними мігрантами стала п'ята частина населення країни, внаслідок чого виникла низка проблем інституційного, політичного, соціально-економічного, гуманітарного характеру як в Україні, так і в країнах, що надають притулок.

Це вимушене переміщення є найбільшим міграційним рухом з моменту закінчення Другої світової війни. У кожного є власні обставини і потреби, які слугують мотивами та життєвими цілями, а війна у багатьох викликала необхідність прийняття рішення залишатися на території України або їхати в більш безпечні регіони країни чи за кордон. Враховуючи попередній досвід із вирішення проблем щодо

міграційних потоків, пов'язаних із воєнними діями, уряд ЄС частково був готовий до можливих різноманітних проблем, пов'язаних із хвилею українських мігрантів до його країн. На даний час міжнародну міграцію української спільноти можна охарактеризувати як вимушену, спонтанну, тимчасову зовнішню імміграцію, що викликана політичними та воєнними причинами.

Стосовно аналізу біженців з України, які шукають захисту в інших країнах з приводу воєнних дій, потребує уточнення термінологія та нормативно-правове регулювання статусу біженця в міжнародній та національній практиці.

В Конвенції «Про статус біженців 1951 року» визначено, що під терміном «біженець» слід розуміти особу, котра *«в силу обтрунтованого страху перед переслідуванням з причин раси, релігії, національності, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів, знаходиться за межами країни свого громадянства і не може або через такий страх не бажає скористатися захистом цієї країни»* [1]. Процес легалізації статусу біженця є тривалим та має індивідуальний підхід. Зазначений документ прийнятий після Другої світової війни і є основою для формування нормативних актів щодо біженства у багатьох країнах світу. Відповідно до нього біженцям гарантується сукупність прав людини: захист від вислання; відсутність покарання за нелегальний в'їзд на територію договірної держави; право на працю; право на житло; право на освіту; право на державну допомогу та підтримку; право на свободу віросповідання; право на доступ до судів та на справедливий розгляд; право на свободу пересування по території; право на оформлення посвідчення особи та проїзних документів.

Проте, необхідно чітко розрізняти поняття «біженець» і «особа, яка потребує тимчасового захисту». Адже, люди, які тікають від війни є категорією населення, які не підпадають під визначення біженців. Вони є вимушеними мігрантами, які потребують негайного захисту в іншій країні через незалежні від них чинники, які загрожують їх життю і здоров'ю. Отже статус «тимчасовий захист» є політико-правовим інструментом, що забезпечує захист вимушених переміщених на особливих засадах і процедурах. Тимчасовий захист не є ідентичним статусу біженця, але при бажанні особи із даним статусом можуть подати заявку на отримання біженства.

Тому більш детально необхідно розглянути особливості вищезазначених статусів вимушених мігрантів в контексті сьогодення (табл. 1).

**Особливості понять «біженець»
та «особа з тимчасовим захистом» в країнах ЄС
в контексті російської війни проти України (2022)**

Критерій	Особа з тимчасовим захистом	Біженець
1	2	3
Нормативна база	Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у випадку масового припливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та несення наслідків цього [2]	Конвенція про біженців 1951 року [1]
Країна, що приймає	всі країни ЄС	країна першого перетину кордону
Порядок отримання статусу	заява на отримання тимчасового захисту	особлива процедура тривалістю близько 6 місяців, результатом якої є рішення про надання/не надання притулку
Термін дії	з 04.03.2022 р. – термін 1 рік з можливістю подовження ще на один рік через кожних 6 місяців до закінчення війни	визначається індивідуально країною, що надає притулок на підставі конкретних причин, як правило, безстроково
Хто може отримати статус	– громадяни України та члени їх сімей, які вимушено покинули Україну після 24.02.2022 р.; – особи без громадянства та громадяни третіх країн, які знаходилися під міжнародним захистом або еквівалентним національним захистом в Україні; – іноземні громадяни, які легально проживали в Україні до 24.02.2022 р.; – згідно з особливостями у різних країнах	– громадяни України та члени їх сімей; – особи без громадянства; – особи, які проживали на території України на законних підставах, але мають громадянство інших країн

1	2	3
Права при отриманні статусу	<ul style="list-style-type: none"> – дозвіл на проживання на період тимчасового захисту; – дозвіл на переїзд до інших країн; <ul style="list-style-type: none"> – медичне обслуговування; – освіта для дітей та підлітків; – доступ до ринку праці – забезпечення тимчасовим житлом; – соціальне забезпечення; – дозвіл на багаторазовий перетин кордону; – можливість отримати статус біженця у майбутньому; – можливість повернутися в країну громадянства в будь-який момент. 	<ul style="list-style-type: none"> – медична допомога; – освіта для дітей та підлітків; – доступ до ринку праці (відповідно до політики країн ЄС на ринку праці); – право на соціально-побутові послуги; – грошова допомога
Обмеження при отриманні статусу	обмеження відсутні	<ul style="list-style-type: none"> – заборона залишати територію країни до моменту отримання статусу; – заборона повернення в Україну після отримання статусу; <ul style="list-style-type: none"> – неможливість працевлаштування до отримання рішення; – вилучення особистих документів заявника

Джерело: систематизовано авторами на основі даних [1–2]

«Тимчасовий захист» означає процедуру виняткового характеру для надання, у разі масового припливу або неминучого масового притоку переміщених осіб із третіх країн, які не можуть повернутися до своєї країни походження, негайного та тимчасового захисту таким особам, у зокрема, якщо також існує ризик того, що система притулку не зможе обробити цей приплив без негативних наслідків для її ефективної роботи в інтересах відповідних осіб та інших осіб, які вимагають захисту. Основна група мігрантів – це ті, хто шукає тимчасового захисту і не бажають бути біженцями. У значній мірі це пов'язано із створеними в приймаючих країнах умовами, що визначені Директивою від 20 липня 2001 року № 2001/55/ЄС Про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу

переміщених осіб [2] та Про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та несення їх наслідків, яку в дію введено в Брюсселі на засіданні Ради ЄС 4 березня 2022 року [3].

Таким чином, вищевикладене дозволяє зробити висновок, що в умовах російської війни проти України (2022 р.) у країнах Європейського Союзу на основі існуючої Council Directive 2001/55/EC та імплементаційного рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року сумісне з національними схемами тимчасового захисту в країнах ЄС, які передбачають конкретні умови надання тимчасового захисту визначаються внутрішнім законодавством конкретної країни Європейського Союзу, впроваджено європейський тимчасовий захист. Завдяки цьому створені досі небачені умови для якомога кращого захисту вимушених мігрантів, які повністю відповідають європейським цінностям. При цьому люди, що шукають захисту залежно від майбутніх планів залишитися, мають можливість вибору свого статусу – особа з тимчасовим захистом або біженець. Проведений аналіз показує, що на сьогоднішній день кращі умови та можливості створені для людей, що перебувають під тимчасовим захистом.

Література:

1. UNHCR. The 1951 Refugee Convention. URL: <https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html> (дата звернення: 16.02.2023).
2. Council Directive EC. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj> (дата звернення: 16.02.2023).
3. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection (2022, March 4). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2022/382/oj (дата звернення: 16.02.2023).